

Don Fèlix Torres Amat, en el seu *Diccionario de Escritores catalanes*, dóna una ampla biografia del seu il·lustre oncle. L'obra dels tres primers bibliotecaris de la Biblioteca Pública Episcopal de Barcelona en relació amb aquesta Biblioteca ha estat ben tractada per Mn. Jaume Barrera en el seu discurs d'entrada a l'Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona sobre *Els Torres Amat y la Biblioteca Episcopal del Seminari de Barcelona (Discursos llegits en la «Real Academia de Buenas Letras» de Barcelona en la solemne recepció pública de D. Jaume Barrera y Escudero, Pbre., el dia 30 d'abril de 1922 (Barcelona, 1922).*

VIe Centenari de la mort de Dant Alighieri. 1321-1921

Catalunya prengué part en la universal celebració del VIe Centenari dantesco amb inusitada solemnitat, tants foren els actes que s'hi organitzaren i tantes les publicacions que commemoraren aquell esdeveniment. Del nostre temps, no recordem cap altre centenari que hagi tingut a casa nostra una celebració més intensa.

No és l'ANUARI lloc apropiat a recollir l'ampla ressenya d'una nombrosa sèrie de festes apoteòsiques com la inauguració de l'estàtua del Poeta a Montjuich — causa de vives polèmiques en la premsa local; — ni encara de les conferències, vetllades, jocs florals i altres certàmens amb què hom homenatjà el record del Dant, d'una manera més o menys digna, amb més o menys respecte, segons els casos, per l'espiritualitat catalana que havia d'ésser l'ànima de la celebració. Quelcom, però, hem de registrar ací.

Entre les moltes conferències que es donaren, la major part de pura divulgació, algunes d'interés positiu, cal que esmentem el curset donat a la classe de Literatura Catalana dels Estudis Universitaris Catalans, a càrrec del nostre col·lega Prof. A. Rubió i Lluch. Les seves lliçons, que duraren de novembre de 1920 a maig de 1921, foren dedicades en màxima part a lectures comentades del Diví Poema: és el primer assaig hagut en la nostra terra d'una vera *Lectura Dantis*, la qual fou seguida pels alumnes amb la més gran atenció (hom pot trobar-ne una ressenya ràpida en la revista *Estudis Universitaris Catalans*, 1926, XI, 222-5). Contemporàniament el mateix Doctor Rubió donà 13 conferències sobre l'*Infern* i el *Purgatori* dantescos, a l'Institut de Cultura de la Dona.

En altre ordre de treballs recordarem, encara que sigui fer una excepció momentània en l'ANUARI, que des de la celebració del VIe Centenari Catalunya compta amb dues versions més de la Divina Comèdia, ambdues de mèrit; l'una és la de Narcís Verdager i Callís, en dos esplèndids volums (Barcelona, 1921), comprensius de l'*Infern* i del *Purgatori*, traduïts en versos lliures. Manca el Paradís, l'autor havent mort quan acabava d'enllestir la 2.ª càntica. L'altra és la del Marquès de Balanzó. Elaborada pacientment durant el Centenari, no ha aparegut sinó més tard (Barcelona, 1923-24). Es una doble versió, en tercines com l'original i en prosa. Aquestes traduccions es vénen a afegir a l'antiga d'Andreu Febrer (1429), tan ben reputada universalment, i a les modernes d'Antoni d'Espona (encara inèdita) i d'Antoni Bulbena (aquesta és sols un extret). Deixem d'esmentar altres versions parcials del Dant aparegudes durant l'any 1921, entre les quals n'hi ha de ben reeixides.

Totes les principals revistes de Catalunya dedicaren a la vida i obres del gran poeta florentí llurs pàgines millors: Així *La Revista* (que inaugurava l'any posant-se sota el patronatge de l'Alighieri), *Quaderns d'Estudi, Catalana*, de Barcelona; *Penedés*, de Vilafranca, i tantes altres dedicaren números sencers, o gairebé, a la commemoració del centenari. La mateixa premsa diària de Barcelona i de fora li dedicava extraordinaris: *La Veu de Catalunya*, per exemple, publicava el dia precís del Centenari — 14 de setembre 1921 — un número notable; *El Correo Catalán* més enllà — 18 de novembre — consagrava a la memòria del Dant un altre també digne d'esment, etc. En un mot, la bibliografia de tota aqueixa producció periòdica apareguda en terres catalanes, a l'entorn del VIe Centenari, és nombrosíssima. Hi abunda, és clar, l'article periodístic de circumstàncies, el treball improvisat; també hi trobaríem veritables monstruositats i escrits sectaris relatius al Dant, cosa ben freqüent quan es tracta de les grans figures del pensament humà, les quals han ocupat innombrables denigradors i seguidors tan nocius com aquells; no manquen, però, treballs ben apreciables que vénen a reanudar la tradició de Milà i Fontanals, primer dantista de la renaixença catalana. La nostra missió en aquest punt és la de passar revista únicament a allò que estigui relacionat directament amb la història literària de Catalunya. I són els següents treballs (1):

(1) Sobre la celebració del VIe Centenari a la nostra terra, hom pot consultar amb profit la ressenya de Mario Casella,

Catalana, Barcelona (15 abril 1921): J. SOLER I PALET, *L'Obra del Dante a Catalunya*. Treball un xic desordenat, però en el qual l'autor, diligent investigador, aporta algunes notes inèdites tretes de manuals de l'Arxiu Notarial de Barcelona, com són la d'un llibre de la «Comedia Dant escrit en lengua catalana, en pregamins de letra mig formada» (1461); un «libre apellat Dant en toscà escrit en pergamins tot glosat ab istoris al peruci» (1477). En 1499 Pere Durrea, clergue de Barcelona, confessa a Estefania Carròs i de Mur haver rebut del notari Esteve Malet, entre altres llibres, el *De origine, vita et moribus Dante*, o sigui la vida escrita per Boccaccio. Una altra nota ben interessant és la que es troba en un manual de 1458 d'un requeriment fet per Joan de Pisa, argenter, a Joan Alaves (?) i Joan Comes, formenters de Barcelona, els quals li havien promès «que si ell lexava un partit que havia de anar en lo loch de Mora per legir lo Dant al fill del molt egregi comte de Prades e altres bons ensenyaments... li donarien obrar or en lo qual guanyaria molt... e axi mateix que mostrant vos lo Dant e altres coses li farien companyia de fills...» Aquestes promeses no havent estat complertes, Joan de Pisa requereix que li sigui donat l'or i restituïts «dos llibres ab los quals vos puga legir si ho volreu, servant los pactes e promeses». Res no sabem d'aquest dantista Joan de Pisa, certament foraster, sinó que fou ciutadà de Barcelona i «argenter del senyor rei», segons altres documents exhumats així mateix per l'autor. — (15 setembre 1921): JOSEPH FRANQUESA Y GOMIS, *Nota sobre la Comedia del Dant a Catalunya*. S'hi parla de l'antiga versió catalana feta per Andreu Febrer, tot remarcant-ne el gran mèrit.

El Correo Catalán, Barcelona (diari, 17 nov. 1921): *De Jaime Ferrer de Blanes*. Fragments de les *Sentencias Catholicas*. — R. MIQUEL I PLANAS, *Nota sobre un manuscrit dantesch*, o sigui uns comentaris en català sobre el Purgatori, segle XV. — FEDERICO RAHOLA, *Un verso famoso. La avara pobreza de Catalunya*. Trad. d'un treball ja conegut publicat en català l'any 1913 a la *Il·lustració Catalana*.

Estudios Franciscanos, Sarrià-Barcelona (oct.-des. 1921): RAMON D'ALÒS, *Nota sobre un manuscrit dantesch*. Fèiem notar que el ms. descrit per R. Miquel i Planas en *El Correo Catalán* (vegeu més amunt) no és sinó una versió catalana del comentari de Cristoforo Landino.

Quaderns d'Estudi, Barcelona (des. 1921): RAMON D'ALÒS, *Fra Joan Pasqual comentarista del Dant*. La seva obra *Tractat de les penes particulars de l'Infern* (devers 1436), de la qual hi donàvem unes mostres, segueix de prop, i àdhuc copia, l'*Infern* dantesch i el comentari de Pere Alighieri.

La Revista, Barcelona (1 gener 1921): RAMON D'ALÒS, *De la primitiva traducció catalana de la «Divina Commedia»*, o sigui la d'Andreu Febrer. Publicació del cant V del Purgatori amb l'ortografia uniformada i puntuat. — L. NICOLAU D'OLWER, *L'«Avara Povertà»*. Contrastant l'opinió de Frederic Rahola, qui en el famós vers del Paradís VIII, 77, havia volgut trobar-hi una al·lusió a Frederic III de Sicília, desertor de la causa gibel·lina, En Nicolau d'Olwer creu que el sentit és que al rei Robert de Nàpols, molt avariciós, li caldrien oficials que no en fossin: ja n'hi havia prou amb la seva avarícia (ben contrària a la lliberalitat del seu pare Carles II), ans bé li calia fugir també la dels catalans (dels quals n'hi havia al seu servei) si havia d'evitar que Nàpols seguís l'exemple del Palerm de les Vespres Sicilianes. «*L'avarà povertà di Catalogna*, però, està dit d'una manera que tot i al·ludir personatges concrets, sembla que visi sencer el nostre poble». Ve a ésser la opinió seguida més correntment, però ens sembla que la veritable explicació de la intenció del Dant, tan propens a estigmes semblants o pitjors, no la podem encara donar.

La Veu de Catalunya, Barcelona (14 set. 1921). — F. SOLDEVILA, *Pere II en el Purgatori Dantesch*. Comentari al Purgatori VII, 112-7. «La història no ha compartit el parer del Florentí respecte els fills de Pere II, i Jaume II i Frederic són, l'un per a Catalunya, l'altre per a Sicília, dos sobirans excel·sos de bona memòria per a llurs pobles. En canvi, la història, la llegenda i la literatura s'apleguen per sostenir i enlairar el vers immortal que enclou l'elogi suprem de Pere el Gran.»

La nostra Biblioteca de Catalunya s'associà a l'homenatge universal a l'altíssim poeta florentí amb la següent publicació, feta a despeses de la insigne «Fundació Concepció Rabell i Civils, Vídua Romaguera»:

JAUME FERRER DE BLANES, *Sentencias catholicas del Diví, Poeta Dant florentí*. Barcelona, Amors, 1545. — Edició facsímil de Barcelona, 1922.

Aquesta edició facsímil ha posat en circulació una obra interessant en primer lloc, si no per la seva presentació tipogràfica, per la raresa bibliogràfica: l'únic exemplar complet conegut avui és el que es guarda en la mateixa Biblioteca i n'existeix un altre d'incomplet en la Universitèria de Bar-

Dante in Catalogna del *Bulletino della Società Dantesca Italiana*, N. S., xxviii, 60-6, i també *Dante in Catalogna* en *Studi Danteschi diretti da Michele Barbi*, vi, 146-50.

celona. En segon lloc, aquest llibret es pot dir que és l'única font d'informació que tenim, pel moment, sobre el seu autor Jaume Ferrer «mercader natural de la parrochia de Vidreres del bisbat de Gerona e domiciliat en la vila de Blanes», viatger il·lustre, entès cosmògraf, devot dantista, etc. Diu d'ell Rafael Ferrer Coll, a qui devem l'edició cinccentista, en el proemi que l'encapçala: «Era home de molt clar y gentil enteniment y subtilíssim ingeni: tenint encara grandíssima practica axí en coses de la mar com de la terra: per haver navegat especialment en les parts de Levant trenta tres anys: E molt sercat e visitat la sanctíssima casa e terra santa de Ierusalem: e la mes part de Egipte: Alcayre: Domas: Alxiu: Venecia: e moltes altres parts e provincies del mon: e axí en servey dels Reys Catholichs de Hespunya don Ferrando y dona Ysabel: y del Rey don Alfonso de Nàpols: y de son fill don Alfonso Rey de Cypre: com en las letras dels mateixos Reys encara se mostra e altrament: perque ere molt gran Cosmograf y mirablement pratich en la mar: y experimentat de moltes y grans coses segons en la mateixa obra clarament se demostra: tenia la vida sua ornada de tantes virtuts que de aquelles per mon simple y baix entendre tinc per millor lo callar: per lo que a proces quasi infinit del seu tant virtuos viure se poria recitar. E per haver ell mateix fetes les dites exposicions sobre las mes catholicas sentencias dels tres llibres del gran theolech e precelentíssim Poeta Dant...» Les cartes que fan referencia al descobriment d'Amèrica han interessat als americanistes; ací hem de remarcar no més l'aspecte del Ferrer de Blanes dantòleg o «dantista», apel·lació que ell usa en més d'un indret, per exemple quan es refereix al Marquès de Santillana «que fou molt gran dantista». Notem també que és un dels primers a usar l'epítet de «diví» aplicat al Dant — almenys aquest és el títol de l'obra tal com ens és arribada — i de poeta «divinal».

La part dantesca, que és la que ací ens interessa, és la primera i més extensa del volum. En ella tracta de tres coses necessàries a l'home per conseguir la seva fi, que són — diu — conèixer i amar Déu, conèixer sí mateix i pensar que hem de morir. Respecte la primera, per amor de l'home Déu ha creat el món i totes les coses i l'ha redimit de la culpa. Això i la declaració de l'«orde y magisteri ab lo qual nostre Senyor Deu ha creats lo cel y tot lo mon», dels quatre elements i de llurs efectes, de les pedres precioses (d'aquest punt tracta amb certa detenció, la qual cosa li ha valgut la fama d'entès lapidari), etc., constitueix l'objecte principal de les Sentències, amb freqüents referències a passatges de la Divina Comèdia. En total copia diverses tercines d'ací i d'allà (a la ratlla de 300 versos) més freqüentment del Paradís i sense ordre respecte l'original.

El cas de Ferrer de Blanes com dantista encaixa perfectament dintre de la tradició catalana. Com altres escriptors nostres, cercava en la D. C. no tan les valors poètiques com la regla de vida, la doctrina moral. El gran florentí és per ell, sobretot, el «nostre preceptor Dant», «nostre doctor», «catolich cristià y gran philosoph y excellent theolech». L'obra en sí té poca originalitat. Es probable que tingués al davant el Poema acompanyat d'algun dels vells comentaris que no foren desconeguts a casa nostra. A ells fa referència quan diu que els qui «mes extensament volran oyr y entendre» alguns dels passatges més profons adduïts i llur sentència, «ligen los coment dels doctors qui'ls han exposats». No fora cosa difícil de comprovar.

Res no podem dir del temps de composició del tractat de les Sentències, sinó que és posterior a la data de 1476 que s'hi troba citada en referir una estada de l'autor a Nàpols i anterior a 1545, quan Rafael Ferrer Coll donava a l'estampa l'original que havia trobat a la mort de Ferrer de Blanes «escrit de sa ma entre sos llibres y en lo loch mes retret de son estudi».

Durant aquest temps s'ha publicat la següent obra que citem també per la part que es refereix a la història del dantisme a Catalunya:

ARTURO FARINELLI, *Dante in Spagna, Francia, Inghilterra, Germania (Dante e Goethe)*. Torino, Fratelli Bocca, 1922, IX+507 pp.

Recull, posat al dia, d'una sèrie de treballs dispersos publicats en diferents llocs i dates. Un interès especial per a nosaltres té la part que el preclar autor destina a «Dante in Ispagna nell'Età Media» i que reproduïx, amb esmenes i afegidures, els seus coneguts *Appunti* sobre el tema, publicats per primera vegada en 1905. En reprendre aquest treball importantíssim, té per a nosaltres, paraules gentils: «ho voluto pur comprendere in due capitoli, lo studio di *Dante nella Catalogna*, che, per amore dei Catalani, a me sempre avvinti al cuore, avrei forse dovuto disgiungere». Cert és que les línies generals de la fortuna del Dant en terres catalanes resten immutables, tals com foren traçades per l'eminent autor, en els *Appunti*, la qual cosa ens estalvia de parlar-ne amb detalls; així i tot, el Prof. Farinelli amb la seva activitat verament meravellosa ha tingut en compte els resultats de les darreres aportacions de l'erudició catalana i d'altres llocs, fins el moment de la publicació del seu llibre. No farà estrany, doncs, de trobar-hi a mancar algunes

curioses notes, mss. de la Divina Comèdia a Catalunya, fra Pasqual comentarista del Dant, etc., que han estat donades a conèixer en treballs publicats ací en ocasió del VIe Centenari dantesco. Hom hi hauria pogut, en canvi, afegir encara algunes imitacions i reminiscències dantesques, com per exemple en Felip de Malla (figura encara poc estudiada), com també notícies de mss. i de comentaris dantescos que apareixen en alguns dels nostres inventaris ja publicats, certament no totes a l'abast de l'autor. Es de doldre que l'eminent hispanista en parlar de la *Comèdia de la glòria d'amor* de fra Rocaberti, no l'hagi pogut citar segons la darrera edició, la de H. C. Heaton (New York, 1916), i que en parlar de Bernat Metge continui dient-li descendent dels Medici d'Itàlia, prenent peu de la llatinització del seu cognom.

Estem convençuts que en la història de la fortuna del Dant a Catalunya ens podem trobar encara amb sorpreses, a mesura que els textos medievals catalans es vagin publicant. Entretant, el que en sabem ho devem en bona part al Sr. Farinelli: el seu treball en aquest sentit no ha estat encara superat. — R. D'ALÒS-MONER.

Moviment lul·lià (1921-1926) (1)

En ocasió d'haver de commemorar el VIe Centenari de la mort de Ramon Llull, en l'ANUARI passat (pp. 880-882) dreçàvem una ressenya, a manera d'inventari, del moviment lul·lià — producció de llibres i articles, actes culturals, etc. — a l'entorn del Centenari. La nostra ressenya però comprenia igualment el moviment dels anys successius fins el 1920. Si més no, la intensitat de la bibliografia lul·liana, l'atenció que com més va, més desperta entre els erudits estrangers la gran figura de R. L., justificaven aquell apartat que li dedicàvem. Per la mateixa raó ens proposem d'anar registrant la nova bibliografia lul·liana en cada un dels volums de l'ANUARI de tal manera que el cultor lul·lià hi trobi aplegades les indicacions més precises per poder estar al corrent d'aquella producció. Avui ens toca de ressenyar el període de 1921 a 1926. Inclourem tot allò que, oferint algun valor, no va ésser registrat en la Crònica passada.

FONTS BIBLIOGRÀFIQUES I DOCUMENTALS. — En els darrers anys han estat catalogats els següents nous mss. lul·lians. Biblioteca del Monestir de Montserrat: *L. de decem præceptis, quatuordecim articulis et septem sacramentis Ecclesie*, en Ms. 1 («Llibre vermell») f. 93 v., segle xv, segurament obra apòcrifa; *L. de principiis theologie* i un *Tractatus de expositione*, tret de l'*Ars Magna* (?) en Ms. 52, del s. xvi; *Clavicula Raymundi Lulli*, apòcrif, en Ms. 65, s. xvi-xvii. (Vegeu *Analecta Montserratensia*, I, 8, 70, 85). — Biblioteca de Catalunya: Ultra els ja donats a conèixer en el seu *Bulletí* fins l'any 1920, cal esmentar el Ms. 118 del segle xiv, contenint la *Lectura compendiosa super artem inveniendi veritatem* i *Ars compendiosa inveniendi veritatem* (vegeu *Bulletí de la Bibl. de Cat.* VI, 261). — Biblioteca Capitular de Saragossa: El P. Josep M.ª March S. J. ha descrit per primer cop el Ms. 1257, del s. xiv, on hi ha el *L. que deu hom creure de Déu*, l'*Art de confessió* (obra apòcrifa? Text diferent del publicat per Mateu Obrador), *L. de mil proverbis* i *L. de intenció*, tots en català (*Bulletí* cit. VI, 360-361). — Biblioteca de l'Escorial: En el Ms. d. III. 23 l'*Arbol de la filosofia del amor*, trad. espanyola de Pedro Aguilon; en el Ms. d. III. 25 hi ha una *Esplicación de la arte mayor de Lullio, según los principios mathematicos de Euclides cerca del cuadrado y cubo* de Joan Arce de Herrera; la mateixa *esplicación* en Ms. g. IV. 39; hi ha encara la *Memoria de los libros que han venido a noticia del Doctor Dimas del iluminado Doctor Raymundo Lullio...* ja publicada, en Ms. &. II. 15; i una *Reclamación del Nuncio del Rey para que se devuelvan a los Dominicos de Mallorca las cátedras que les quitaron por no querer venerar a Raimundo Lulio*, 1750, en el Ms. J. II. 3 (J. Zarco Cuevas, O. S. A., *Catálogo de los manuscritos castellanos de la Real Biblioteca de El Escorial* (Madrid, 1924, pp. 117, 120, 177, 273-4) i P. Miguélez O. S. A., *Catálogo de los Códices españoles de la Biblioteca del Escorial*. II Relaciones Históricas (Madrid, 1925, p. 152). — En la Biblioteca Provincial de Toledo: en un Ms. de «Papeles varios» t. 101 [Est. 10 y 11-3] als ff. 68-97, *Sobre la cuestión de los cuadros del B. Raimundo Lulio*, i al f. 348, *Invitación del Lic. en Derecho Ignacio María Sarra y Frau para una fiesta que el Ayuntamiento dedica al B. Raimundo Lulio en 25 de Enero de 1776* (Atanasio López, *Descripción de los manuscritos franciscanos existentes en la Biblioteca Provincial de Toledo*, en *Archivo Ibero-Americano*,

(1) Ja en proves aquesta ressenya arriba a les nostres mans el fasc. LXXIV (1926) del *Dictionnaire de Théologie Catholique* de Vacant-Mangenot, amb un llarg i importantíssim estudi sobre la vida i obres de R. L. degut al P. E. Longpré O. F. M. Ens en ocuparem en altra ocasió, com també d'un article de Santino Caramella sobre B. G. Fallamonica, publicat en 1924 en *Dante e la Liguria*, que hem pogut consultar sols a darrera hora.